

เข้าใจ “ความรุนแรง” ในมุมมองมือบ้องกง

ชัชชล อัจนาภิตติ

นักวิชาการศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)

“ความรุนแรง” “สันติวิธี” “ปฏิบัติการไร้ความรุนแรง” และอื่นๆ อีกมากมาย เป็นแนวคิดและปฏิบัติการที่เป็นของคู่กันกับการชุมนุมประท้วงทั่วโลก เช่นเดียวกับที่ถูกพูดถึงมากขึ้นในการชุมนุมเรียกร้องประชาธิปไตยในไทย ผู้เขียนจึงนึกสงสัยว่ามึนักมานุษยวิทยาศึกษาประเด็นเหล่านี้ไว้บ้างหรือไม่ อย่างไร และการประท้วงใดถึงจะเป็นกรณีศึกษาที่น่าสนใจ

แวบแรกผู้เขียนนึกถึงการประท้วงในฮ่องกง เพราะถูกนำมาเทียบเคียงกับการต่อสู้ระลอกล่าสุดในไทยหลายลักษณะ (ขอไม่ลงรายละเอียดในที่นี้) จากการค้นหาในโลกออนไลน์ ผู้เขียนพบบทความเรื่อง **Understanding protest “violent” in Hong Kong from the youth perspective** ที่เพิ่งตีพิมพ์ในวารสาร Asian Anthropology เมื่อปี ค.ศ. 2017 โดย Sonia Lam-Knott นักมานุษยวิทยาจากสถาบันเอเชียศึกษา (Asia Research Institute) มหาวิทยาลัยแห่งชาติสิงคโปร์ และสถาบันมานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม (Institute of Social and Cultural Anthropology) มหาวิทยาลัยอ็อกซ์ฟอร์ด

บันทึกชิ้นนี้จึงไม่ได้ทำอะไรสลบซับซ้อนมากไปกว่า เป็นการเก็บความจากบทความชิ้นดังกล่าวมาบอกเล่า เพราะผู้เขียนเองไม่ได้มีเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญการเมืองเอเชียตะวันออกเฉียงรวมถึงมโนทัศน์เรื่องความรุนแรง การอ่านบทความนี้เกิดจากความกระหายใคร่รู้เท่านั้น อย่างไรก็ตาม ขณะที่อ่าน ผู้เขียนกลับพบว่ามึนประเด็นที่ชวนให้ย้อนคิดถึงสถานการณ์ในไทยคู่ขนานไปแทบจะตลอดเวลา

งานชิ้นนี้ของ Sonia สนใจการทำความเข้าใจ “ความรุนแรง” ที่เปลี่ยนแปลงไปท่ามกลางการประท้วงของกลุ่มคนหนุ่มสาวที่เกิดขึ้นต่อเนื่องตั้งแต่ปี ค.ศ. 2000 เป็นต้นมา เธอเห็นว่านิยามและปฏิบัติการที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงที่สังคมฮ่องกงเคยมี ไม่เพียงพอต่อการทำความเข้าใจการต่อสู้ที่กำลังเกิดขึ้นระหว่างผู้ประท้วงและรัฐบาล โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เสียงของคนหนุ่มสาวผู้ประท้วงที่ยังไม่เคยถูกสะท้อนออกมาจากมุมมองคนใน เธอจึงเข้าไปสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมในการประท้วงระหว่างปี ค.ศ. 2010-2012 ประกอบกับศึกษาข่าวการปะทะที่ปรากฏอย่างแพร่หลายในเหตุการณ์การประท้วงของขบวนการร่ม (Umbrella Movement) ในปี ค.ศ. 2014 และเหตุการณ์การปฏิวัติลูกขึ้นปลา (Fishball Revolution) ในปี ค.ศ. 2016

งานศึกษาทางมานุษยวิทยาหลายชิ้นชี้ให้เห็นว่านิยาม “ความรุนแรง” ถูกเข้าใจแตกต่างกันไปในแต่ละสังคม ทั้งยังแปรผันไปตามชาติพันธุ์ ศาสนา อุดมการณ์ทางการเมือง ชนชั้น

เพศ สายตระกูล รวมถึงช่วงวัย ในที่นี้ Sonia จึงพยายามศึกษาว่าสังคมฮ่องกงทำความเข้าใจความรุนแรงอย่างไร โดยเฉพาะภายใต้บริบทความขัดแย้งที่เกิดจากการประท้วงในปัจจุบัน

เธออธิบายว่ามุมมองที่คนฮ่องกง (ซึ่งได้รับอิทธิพลจากจีน) ยึดถือกันอย่างแพร่หลายคือการแยกความรุนแรงออกเป็น 2 ประเภท ประเภทแรกเรียกว่า *wuli* หรือการใช้กำลังโดยผู้มีอำนาจชอบธรรม (the authoritative use of force) และประเภทที่สองเรียกว่า *baoli* หรือการใช้กำลังโดยไม่ยั้งคิดและสิ้นเกิน (the mindless and excessive use of force)

ความรุนแรงประเภทแรก *wuli* หรือ การใช้กำลังโดยผู้มีอำนาจชอบธรรม (the authoritative use of force) เป็นการใช้อำนาจของผู้มีอำนาจ ได้แก่ รัฐและหน่วยงานทางปกครองซึ่งมักถูกมองว่าเป็นการใช้อำนาจที่ชอบธรรมและจำเป็นเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม ตัวอย่างของการใช้ความรุนแรงประเภทนี้ในความขัดแย้งปัจจุบัน ได้แก่ การทำงานของเจ้าหน้าที่ตำรวจในการสอดส่องและบังคับประชาชนให้ปฏิบัติตัวอย่างถูกต้องเหมาะสม หรือการลงโทษผ่านการบังคับใช้กฎหมายที่ทำให้ผู้ประท้วงตกเป็นผู้ต้องหาและต้องขึ้นศาล

ในทางตรงกันข้าม ความรุนแรงประเภทที่สอง *baoli* หรือ การใช้กำลังโดยไม่ยั้งคิดและสิ้นเกิน (the mindless and excessive use of force) กลับถูกมองในฐานะการใช้อำนาจโดยไม่มีเหตุผล และมีลักษณะทำลายล้างหรือสิ้นคลอนความเป็นระเบียบเรียบร้อย และมักจะเกี่ยวข้องกับการก่ออาชญากรรมร้ายแรง ความรุนแรงแบบ *baoli* ชวนให้นึกถึงภาพปัจเจกบุคคลที่ใช้ความรุนแรงเพื่อตอบสนองความต้องการส่วนตัวเหนือผลประโยชน์ส่วนรวม โดยเฉพาะการอ้างอิงกลับไปถึงภาพการใช้อำนาจของฝ่ายซ้ายในการจลาจลประท้วงเจ้าอาณานิคมอังกฤษ ในปี ค.ศ.1967 ซึ่งเป็นภาพของฝูงชนที่ปราศจากการควบคุม มีการวางระเบิด และถูกมองว่าเป็นการก่อการร้าย ซึ่งในเหตุการณ์นั้นทำให้มีผู้บาดเจ็บ 800 คน และเสียชีวิต 50 คน นั่นจึงทำให้สังคมฮ่องกงหวาดกลัวการต่อสู้ทางการเมืองที่ริเริ่มมาจากด้านล่าง

การกระทำของผู้ประท้วงชาวฮ่องกงในปัจจุบันถูกนำเสนอว่าเป็นความรุนแรงอย่างหลัง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ภายใต้ปฏิบัติการของเจ้าหน้าที่ และการเผยแพร่ภาพและเนื้อหาในสื่อมวลชนกระแสหลัก เจ้าหน้าที่ตำรวจระดับสูงมักโต้แย้งว่าสิ่งที่เจ้าหน้าที่ทำคือการระงับอาการเกรี้ยวกราดหรือพฤติกรรมสุดโต่งของผู้ประท้วง ซึ่งนั่นทำให้การใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่มีความชอบธรรม เพราะพวกเขาใช้ *wuli* แม้แต่การใช้สเปรย์พริกไทยก็ถูกมองว่าเป็นการใช้อำนาจรุนแรงเพียงเล็กน้อย (minimal *wuli*) สอดคล้องกับภาพและคำบรรยายที่ปรากฏในสื่อที่สื่อไปในทางที่ทำให้เข้าใจว่าการประท้วงก่อความวุ่นวาย ไร้การควบคุม ละเมิดกฎหมาย หรือเป็นการก่ออาชญากรรม

อย่างไรก็ดี ไฮไลต์สำคัญอยู่ที่มุมมองและการนิยามความรุนแรงของคนหนุ่มสาวผู้ประท้วง Sonia เสนอว่าตัวผู้ประท้วงเองไม่ได้มองว่าสิ่งที่พวกเขาทำคือ “ความรุนแรง” จากการสัมภาษณ์และสังเกตการณ์พบว่าการต่อสู้ทางกายภาพ (use of physicality) ถูกตีความใน 2 ลักษณะ บางคนบอกว่าสิ่งที่ผู้ประท้วงทำไม่ใช่ความรุนแรงเนื่องจากพวกเขาไม่มีเจตนาที่จะทำร้ายผู้อื่น ขณะที่บางคนยอมรับว่าอาจมองเป็นความรุนแรง แต่การกระทำดังกล่าวไม่ได้

เกิดขึ้นอย่างขาดสติ หากเป็นการป้องกันตัวเอง (self-defense) เพื่อตอบโต้กับสิ่งที่พวกเขา มองว่าเป็นการกดขี่

Sonia ยกตัวอย่างรูปแบบการใช้กำลังทางร่างกายของผู้ประท้วง เช่น การกระทำที่ เรียกว่า *liushou* หรือการ “ตั้งการ์ด” (stand guard) ซึ่งเป็นการใช้ร่างกายเข้ายึดพื้นที่ สาธารณะ รวมถึงการยกเครื่องกีดขวางของเจ้าหน้าที่ออก และเพิกเฉยต่อคำสั่งของเจ้าหน้าที่ใน การออกจากพื้นที่ การนั่งลงบนพื้นและปฏิเสธที่จะให้ความร่วมมือกับตำรวจจัดเป็นปฏิบัติการ ไร้ความรุนแรง (act of non-violence) ในมุมมองของผู้ประท้วง เช่นเดียวกับในความเข้าใจ ของผู้ประท้วงทั่วโลก แต่เหตุการณ์ในคืนวันที่ 6 มีนาคม ค.ศ. 2011 กลับพบว่าในเวลาสี่ทุ่ม ตำรวจเริ่มบังคับให้ผู้ชุมนุมสลายตัว แต่กลุ่มผู้ชุมนุมปฏิเสธด้วยการเกี่ยวแขนกัน ขณะที่ตำรวจ ใช้สปรayingไทยฉีดและจับกุมกลุ่มผู้ชุมนุมที่ใช้วิธี *liushou* จำนวน 113 คน

จากการสัมภาษณ์ Ah Tam และ Po หนุ่มสาวผู้มีประสบการณ์ตรงในการปะทะกับ เจ้าหน้าที่รัฐ พวกเขาบอกว่าการเคลื่อนย้ายสิ่งกีดขวางไม่ได้เป็นความรุนแรงที่จัดเป็น *baoli* พวกเขาแค่ยับยั้งสิ่งที่ขัดขวางสิทธิในการชุมนุม (right to protest) และพวกเขาไม่ได้มีเจตนา ที่จะเผชิญหน้ากับเจ้าหน้าที่ หรือสร้างความเสียหายต่อร่างกายหรือทรัพย์สิน Po ยังบอกอีกว่า หากเทียบกับการประท้วงในประเทศอื่น พฤติกรรมของพวกเขาจัดเป็นการกระทำที่เรียบร้อย เกินไปเสียด้วยซ้ำ แต่ในทางกลับกัน เจ้าหน้าที่รัฐกลับเห็นว่าพวกเขากำลังใช้ “ความรุนแรง” เพียงเพราะพวกเขาไม่ปฏิบัติตามคำสั่ง หรือกระทำการตรงข้ามกับการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่

นอกจากปฏิบัติการในลักษณะข้างต้นแล้ว ผู้ชุมนุมยังพยายามโต้แย้งการกล่าวหาว่าผู้ ชุมนุมใช้กำลังอย่างขาดความยั้งคิดหรือปราศจากเหตุผล พวกเขาอธิบายว่าความตึงเครียดและ ความขัดแย้งระหว่างการชุมนุมเป็นผลมาจากปฏิบัติการของเจ้าหน้าที่รัฐ เช่น การเปลี่ยนแปลง กะทันหันโดยบังคับให้ผู้ชุมนุมต้องใช้พื้นที่ที่คับแคบและยากต่อการเดินขบวน จนทำให้ผู้ชุมนุม บางส่วนเริ่มรื้อถอนสิ่งกีดขวาง ความเป็นปฏิปักษ์ไม่ได้เกิดขึ้นจากสุญญากาศ แต่เกิดจากการ ใช้อำนาจที่ปราศจากคำอธิบาย ซึ่งผู้ชุมนุมเชื่อว่าสาเหตุเหล่านี้เป็นตัวกระตุ้นให้เกิดปฏิกิริยา โต้ตอบ ดังนั้น การใช้การต่อสู้ด้วยร่างกายในมุมมองของคนหนุ่มสาวจึงไม่ใช่การกระทำที่ไร้ เหตุผล แต่เป็นการกระทำเพื่อปกป้องสิทธิทางการเมืองของตนเอง

ความเป็นปฏิปักษ์ไม่ได้เกิดขึ้นจากสุญญากาศ แต่เกิดจากการใช้อำนาจที่ ปราศจากคำอธิบาย ซึ่งผู้ชุมนุมเชื่อว่าสาเหตุเหล่านี้เป็นตัวกระตุ้นให้เกิดปฏิกิริยาโต้ตอบ ดังนั้น การใช้การต่อสู้ด้วยร่างกายในมุมมองของคนหนุ่มสาวจึงไม่ใช่การกระทำที่ไร้ เหตุผล แต่เป็นการกระทำเพื่อปกป้องสิทธิทางการเมืองของตนเอง

ยิ่งไปกว่านั้น การต่อสู้ของผู้ประท้วงยังท้าทายนิยามดั้งเดิมในการใช้อำนาจรัฐและการ ใช้กำลังของตำรวจอีกด้วย ความชอบธรรมที่รัฐมีในการใช้ความรุนแรงแบบ *wuli* กลายเป็นสิ่ง

ที่ถูกตั้งคำถาม เพราะการใช้ความรุนแรงโดยรัฐไม่อาจเป็นไปเพื่อระงับความวุ่นวายและรักษาความสงบเรียบร้อยเท่านั้น แต่ต้องมีเป้าหมายเพื่อประโยชน์ส่วนรวมอีกด้วย การใช้ความรุนแรงของรัฐบาลฮ่องกงจึงถูกตั้งข้อสงสัยว่าเป็นไปเพื่อรักษาอำนาจของตัวเองหรือไม่ รวมถึงการใช้วิธีการที่ไม่ถูกต้องเหมาะสมและเกินกว่าเหตุ เช่น การก่อกวนแกนนำนักศึกษาโดยการแอบสะกดรอยตามในชีวิตประจำวัน ไปเยี่ยมบ้าน ดักฟังโทรศัพท์เพื่อทำให้เกิดความหวาดกลัว นอกจากนี้เจ้าหน้าที่ก็เริ่มใช้แก๊สน้ำตาในการสลายการชุมนุมของขบวนการเริ่มตั้งแต่ปี ค.ศ. 2014 เป็นต้นมา เหล่านี้ทำให้ความรุนแรงแบบ *wuli* ที่เจ้าหน้าที่รัฐอ้างถูกตั้งคำถามถึงความถูกต้องชอบธรรมมากขึ้น

งานของ Sonia พยายามชี้ให้เห็นว่านิยามแบบดั้งเดิมของ *baoli* และ *wuli* ไม่เพียงพอที่จะช่วยให้ทำความเข้าใจสถานการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างเท่าทัน อย่างไรก็ตาม การเพิกเฉยที่จะพัฒนาภาษาใหม่ ๆ เพื่อทำความเข้าใจความรุนแรงกลับเป็นสิ่งที่ทำให้รัฐกุมความได้เปรียบ เพราะมโนทัศน์ว่าด้วยความรุนแรงที่ได้รับอิทธิพลจากปรัชญาขงจื๊อยังฝังแน่นในสังคมฮ่องกง คนส่วนใหญ่ยังคงมองผ่านการแบ่งคู่ตรงข้ามระหว่างรัฐผู้กุมความชอบธรรมและผู้ชุมนุมที่ขาดความชอบธรรม ซึ่งนั่นนำมาสู่ข้อโต้แย้งประการต่อมา นั่นคือ ภาพเชิงบวกของรัฐขณะทำหน้าที่บังคับใช้กฎหมาย ขณะที่ผู้ชุมนุมเป็นผู้ละเมิดกฎหมายจากพฤติกรรมไม่พึงประสงค์

อย่างไรก็ดี Sonia ชี้ว่าการช่วงชิงการนิยามความรุนแรงได้กลายมาเป็นอีกพื้นที่หนึ่งของการต่อสู้ และได้กลายเป็นเครื่องมือทางการเมืองที่ทั้งสองฝ่ายพยายามหยิบใช้ รัฐพยายามประทับตราให้คนหนุ่มสาวผู้ประท้วงกลายเป็นผู้ก่อความรุนแรงเพื่อผลักพวกเขาให้ออกไปอยู่ชายขอบการรับรู้ ทำให้พวกเขากลายเป็นคนแปลกหน้าที่ไม่ได้รับความเห็นอกเห็นใจจากคนฮ่องกงส่วนใหญ่ ยุทธวิธีที่รัฐใช้เบี่ยงเบนให้สังคมเพ่งเล็งพฤติกรรมผิดกฎหมายของผู้ชุมนุม จนไม่สนใจจะรับรู้อุดมการณ์และข้อเสนอทางการเมืองที่คนหนุ่มสาวเหล่านี้เรียกร้อง

แต่ในขณะเดียวกัน ผู้ชุมนุมก็พยายามขับเน้นการใช้ความรุนแรงโดยเจ้าหน้าที่รัฐเพื่อให้เห็นว่าแท้ที่จริงแล้วพวกเขาเป็นเหยื่อผู้ถูกกระทำ แกนนำการชุมนุมบอกว่าปัจจุบันผู้ชุมนุมเห็นว่าการสลายการชุมนุมเป็นสิ่งที่อาจเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ดังนั้น ในการชุมนุมแต่ละครั้งแม้ว่าผู้ชุมนุมจะไม่ต้องปะทะกับเจ้าหน้าที่ แต่พวกเขาก็ต้องเตรียมตัวให้พร้อมตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นเตรียมอุปกรณ์ให้พร้อม รวมถึงการแจกจ่ายใบปลิวแนะนำวิธีการป้องกันตัว การปฐมพยาบาล และเบอร์โทรติดต่อสำนักงานกฎหมายที่เผยแพร่ทั่วไปทั้งในพื้นที่ชุมนุมและในโลกออนไลน์ ยุทธวิธีนี้เริ่มผลิดอกออกผลเมื่อโพลล์แสดงให้เห็นว่าความพึงพอใจในการทำหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ตำรวจลดลงอย่างเห็นได้ชัดตั้งแต่ปี ค.ศ. 2007 จนมาตกต่ำที่สุดในปี ค.ศ. 2014 และ ค.ศ. 2015 ขณะเดียวกันผลการสำรวจในปี ค.ศ. 2016 ก็ชี้ว่าคะแนนความนิยมโดยรวมของรัฐบาลลดลง

สำหรับผู้เขียน ประเด็นสำคัญที่บทความนี้ชี้ให้เห็นคือ การนิยามความรุนแรง/ไม่รุนแรงที่เกิดขึ้นผ่านคำพูดและการกระทำนั้นเป็นพื้นที่ที่ไม่อาจละเลย มีหน้าซ้ำ ยังเป็นใจกลางสำคัญของการต่อสู้อีกด้วย โดยเฉพาะการให้ความหมายจากมุมมองคนในซึ่งมักไม่ปรากฏในสื่อกระแส

หลัก ผู้เขียนหวังว่าบันทึกเล็กๆ ชิ้นนี้จะชวนให้เราลองหันมาพิจารณาการนิยามความรุนแรง/ไม่รุนแรง รวมถึงปฏิบัติการทางการเมืองที่เกี่ยวข้องอย่างมีพลวัตมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การกลับมาย้อนคิดถึงสถานการณ์ที่ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองครั้งใหม่กำลังปรากฏขึ้นในสังคมไทย

เอกสารอ้างอิง

Sonia Lam-Knott. (2017). Understanding protest “violence” in Hong Kong from the youth perspective, *Asian Anthropology*, 16:4, 279-298.

ผู้เขียน

ชัชชล อัจฉนาภิตติ

นักวิชาการศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)